

DE GESCHIEDENIS

Elsa Morante

De geschiedenis

Vertaald uit het Italiaans
door Frédérique van der Velde

Eerste druk 1982
Vierde druk 2023

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen.
Wie meent rechten te kunnen doen gelden,
wordt verzocht contact op te nemen met de uitgeverij.

Oorspronkelijke titel *La storia*

© 1974 Elsa Morante en Giulio Einaudi Editore S.p.A.

© 1982, 2023 Nederlandse vertaling erven Frédérique van der Velde /

Uitgeverij Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagbeeld © Rai Com

Foto auteur © Elsa Morante Estate

NUR 302

ISBN 978 90 284 5100 1

www.wereldbibliotheek.nl

Por el analfabeto a quien escribo

Er is in geen enkele mensentaal een woord
dat de proefdieren kan troosten
die het waarom van hun dood niet kennen.
Een overlevende van Hiroshima

... dat Gij deze dingen voor wijzen en verstandigen verborgen hebt,
doch aan kinderkens geopenbaard...
... want zo is het een welbehagen geweest voor U.

Lucas 10:21

...19--

‘... me een catalogus, een brochure, te bezorgen,
want hier, lieve moeder,
bereikt het nieuws uit de wijde wereld ons niet...’
(*Uit de Siberische brieven*)

... 1900-1905

De nieuwste wetenschappelijke ontdekkingen omtrent de structuur van de materie kondigen het begin van het atoomtijdperk aan.

1906-1913

Er is niet zo veel nieuws in de wijde wereld. Evenals alle eeuwen en millennia die haar op aarde zijn voorafgegaan richt ook deze nieuwe eeuw zich naar het bekende, starre principe van de historische dynamiek: voor sommigen de macht en voor anderen de slavernij. En op dit principe berust zowel de interne maatschappelijke orde (in deze tijd beheerst door de kapitalistisch genoemde ‘Krachten’) als de externe internationale orde (imperialisme genoemd) die wordt beheerst door enige ‘Machten’ genoemde staten die vrijwel het gehele aardoppervlak onder elkaar verdelen in hun respectieve bezittingen of wereldrijken. Hierbij is als laatste Italië gekomen, dat de rang van Grote Mogendheid ambieert en om die te verdienen gewapenderhand reeds enige zwakkere vreemde landen heeft overmeesterd, waardoor het zich een klein koloniaal bezit, maar nog geen wereldrijk heeft geschapen.

Hoewel de elkaar beconcurrerende Machten nog altijd dreigend en bewapend tegenover elkaar staan, sluiten ze zich telkens aaneen in blokken om gemeenschappelijk hun belangen te verdedigen (die in het binnenland overeenkomen met de belangen van de ‘krachten’. De anderen, de tot slavernij gedoemden, die niet in de winst delen maar toch nuttig zijn, worden deze belangen gepresenteerd in de vorm van ideële abstracties die in dezelfde mate variëren als de praktijk van de propaganda die bijvoorbeeld graag met het begrip vaderland schermt.).

In deze periode strijden in Europa twee blokken om de macht: de Triple Entente van Frankrijk, Engeland en het tsaristische Rusland en de Triple Alliantie: Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en Italië. (Later zal Italië naar de Entente overlopen.)

In het middelpunt van al deze sociale en politieke bewegingen staan de grootindustrieën, die door hun onstuimige ontwikkeling uitgegroeid zijn tot massa-industrieën (die de arbeider verlagen tot 'een simpel hulpstuk van de machine'). Om te functioneren zijn ze voor de consumptie aangevoerd op de massa, en omgekeerd. En omdat de industrie altijd in dienst van 'Krachten' en 'Machten' staat, richt haar productie zich in de eerste plaats op de aanmaak van wapens (de bewapeningswedloop), die op grond van een economie van massaconsumptie een afzet moet vinden in een massale oorlog.

1914

De Eerste Wereldoorlog breekt uit tussen de twee blokken elkaar vijandig gezinde 'Machten' waarbij zich successievelijk andere bondgenoten of satellieten aansluiten. Voor het eerst wordt gebruikgemaakt van de nieuwe (of geperfectioneerde) producten van de wapenindustrie, zoals tanks en gifgas.

1915-1917

Hoewel het overgrote deel van de Italiaanse bevolking tegen de oorlog is (en daarom defaitistisch wordt genoemd) drijven de koning, de nationalist en de verschillende belangengroepen het deelnemen van Italië aan de oorlog aan de zijde van de Entente door. Onder andere schaarde ook de supermacht van de Verenigde Staten zich om de Entente.

In Rusland wordt de oorlog tegen de Grote Mogendheden beëindigd ten gevolge van de grote marxistische revolutie die onder leiding van Lenin en Trotski het internationale communisme proclameert. ('De arbeiders hebben geen vaderland.' 'Oorlog tegen de oorlog.' 'De imperialistische oorlog veranderen in burgeroorlog.')

1918

De Eerste Wereldoorlog eindigt met de overwinning van de Entente en haar toenmalige bondgenoten (zevenentwintig zegevierende naties waaronder het Japanse keizerrijk). Tien miljoen doden.

1919-1920

De overwinnaars en hun bondgenoten worden op de vredesconferentie vertegenwoordigd door zeventig personen, die komen tot een nieuwe ver-

deling van de wereld en die de nieuwe kaart van Europa ontwerpen. Met de ondergang en de verbrokkeling van de overwonnen Centrale Mogendheden wordt de afstand van hun koloniale bezit aan de overwinnaars besloten. Verder wordt besloten nieuwe, onafhankelijke Europese staten te stichten volgens het nationaliteitsprincipe (Albanië, Joegoslavië, Tsjecho-Slowakije en Polen). Duitsland moet onder andere de Poolse Corridor afstaan, die zijn nationale grondgebied in tweeën deelt en Polen toegang geeft tot de zee.

De vredesvoorwaarden worden als onbevredigend en voorlopig bestreden door enige onderhandelingspartners, waaronder Italië (verminkte vrede), en blijken ondraaglijk voor de tot honger en vertwijfeling veroordeelde bevolking van de overwonnen landen (straffende vrede).

Bij de vredesonderhandelingen ontbreekt Rusland, dat op dat ogenblik is omsingeld en veranderd in een slagveld als gevolg van de militaire interventie van de grote mogendheden (Frankrijk, Engeland, Japan en de Verenigde Staten) in de burgeroorlog tegen het Rode Leger.

Tijdens deze beslissende krachtproef en onder de druk van bloedbaden, epidemieën en ontberingen wordt in Moskou de Komintern (de communistische Internationale) opgericht, die alle proletariërs ter wereld, zonder onderscheid naar ras, taal en nationaliteit, oproept tot eendrachtige verbondenheid in revolutionaire eenheid, met als einddoel de Internationale Republiek van het proletariaat.

1922

Na jaren burgeroorlog, eindigend met de overwinning van de revolutionairen, verrijst uit het oude Rusland de nieuwe Sovjet-Unie. Zij zal het symbool van hoop worden voor alle 'verworpenen der aarde' wier ellende door de oorlog – gewonnen of verloren – slechts groter is geworden. Voor de andere mogendheden en voor de grootgrondbezitters en grootindustriëlen daarentegen, voor wie de oorlog in hoofdzaak een lucratieve speculatie is geweest, zal de nieuwe staat de belichaming zijn van het fameuze 'spook van het communisme', dat nu Europa bedreigt. Deze profiteurs verenigen zich in Italië (de zetel van een van hun kwalijkste vertakkingen) met hun handlangers en met de tegenstanders van de verminkte vrede om niets en niemand ontziend hun belangen te verdedigen. En het duurt niet lang of ze vinden een voorvechter en passend instrument in Benito Mussolini, een middelmatige streber, de 'personificatie van al het uitschot' van het slechtste Italië. Eerst had hij geprobeerd onder het vaandel van het socialisme hogerop te komen, maar het leek hem voordeliger over te lopen naar het kamp van de gevestigde machten (het grootkapitaal, de koning en later

ook de paus). Uitsluitend op basis van een gegarandeerd, militant en goedkoop anticommunisme richt hij zijn fasci op, een kliek van slaafse volgelingen en huurmoordenaars van de burgerlijke revolutie. En in dat gezelschap behartigt hij de belangen van zijn opdrachtgevers met het terroristische geweld van armzalige strijdgroepen die bestaan uit omkoopbare warhoofden. Aan deze man vertrouwt de koning van Italië (die zich, afgezien van zijn geërfde koningstitel, op geen enkele verdienste kan beroepen) de regering van het land grif toe.

1924-1925

In de Sovjet-Unie sterft Lenin. Onder zijn opvolger, die de naam Stalin (Man van Staal) heeft aangenomen, moeten wat in het binnenland noodzakelijk is, zoals collectivisatie, industrialisatie en de verdediging tegen de eensgezind anticommunistische mogendheden, enzovoort, de idealen van Trotski en de Komintern (permanente revolutie) noodgedwongen wijken voor de stelling van Stalin (socialisme in één enkel land). Tot ten slotte de dictatuur van het proletariaat die Marx voor ogen stond, nadat deze was gereduceerd tot de hiërarchische dictatuur van een partij, degradeert tot de persoonlijke dictatuur van Stalin.

In Italië heerst intussen de totalitaire dictatuur van de fascist Mussolini, die, om zijn macht te versterken, een demagogische formule heeft uitgedacht. Deze slaat vooral in bij de middenstand, die (omdat hij jammer genoeg zelf geen echte idealen heeft) in valse idealen een compensatie voor de eigen middelmatigheid zoekt. Mussolini wijst op de roemrijke herkomst van de Italianen, wettige erfgenamen van de grootste supermacht in de geschiedenis, het Romeinse imperium van de Caesars. Door deze en andere nationale leuzen wordt Mussolini tot 'massa-idool' verheven en neemt de titel Duce aan.

1927-1929

In China begint de guerrillaoorlog van de communistische revolutionairen onder leiding van Mao Tse-Toeng tegen de centrale nationalistische regering.

In Sovjet-Rusland lijdt de oppositie een nederlaag. Trotski wordt uit de partij gestoten en moet het land verlaten.

In Rome: het verdrag van Lateranen van het Vaticaan met het fascisme.

1933

In een soortgelijke situatie als in Italië geeft het heersende bestel in Duitsland de teugels van de regering in handen van de grondlegger van het

Duitse fascisme (nationaalsocialisme) Adolf Hitler – een onzalige bezetene, verteerd door een verdorven vernietigingsdrang ('Het doel is het elimineren van de levende krachten'). Ook Hitler wordt met de titel 'Führer' tot massa-idool verheven en hij kiest als machtsformule de superioriteit van het arische ras boven alle andere mensenrassen. Bijgevolg vereist het reeds opgestelde programma van het Grootduitse Rijk de totale knechting en uitroeiing van alle minderwaardige rassen, om te beginnen van het joodse volk. In Duitsland begint de systematische jodenvervolgning.

1934-1936

De Lange mars van Mao Tse-Toeng door China (twaalfduizend kilometer), die om de overmachtige troepen van de nationalistische regering (Kwomintang) heen trekt. Van de honderddertigduizend man van het Rode Leger komen er slechts dertigduizend levend aan.

In de Sovjet-Unie begint Stalin (nu zelf ook 'massa-idool') de 'Grote Zuivering' met het geleidelijk verwijderen van de oude revolutionairen uit de partij en het leger.

Zich beroepend op de door de Duce bedachte formule van het oude Romeinse Rijk eigent Italië zich gewapenderhand Abessinië (een onafhankelijke Afrikaanse staat) toe en bevordert zichzelf tot wereldrijk.

Burgeroorlog in Spanje, ontketend door de katholieke fascist Franco (bijgenaamd de Generalissimo en El Caudillo) in opdracht van de heersende machten, zoals gebruikelijk, uit angst voor de dreiging van het communistische 'spook'. Na drie jaar van vernielingen en massale bloedbaden (onder andere wordt het in Europa gewoonte complete steden mét hun inwoners vanuit de lucht te verwoesten) krijgen de fascistische (falangisten) de overhand, dankzij de massale hulp van de Duce en de Führer; alle mogendheden van de wereld laten dit oogluikend toe.

De Führer en de Duce verenigen zich in de as Rome-Berlijn, die vervolgens geconsolideerd wordt door het militaire verdrag dat bekendstaat als het Stalen Pact.

1937

Na een anti-Kominternverdrag met de Asmogendheden gesloten te hebben valt het keizerlijke Japan China binnen, waar de burgeroorlog tijdelijk wordt gestaakt om de vijand eendrachtig het hoofd te bieden.

In Sovjet-Rusland (politiek geïsoleerd in een wereld waarvan de belangen botsen met het communisme) past Stalin, terwijl hij in het binnenland het systeem van terreur verheft, steeds meer de objectieve strategie van een realpolitik toe in zijn buitenlandse betrekkingen met de grote mogendheden.

1938

Nadat aanvankelijk de hoogste lagen van de Sovjetbureaucratie het slachtoffer van de stalinistische terreur zijn geweest, strekt de zuiveringsactie zich nu ook uit tot het volk (miljoenen en nog eens miljoenen arrestaties en deportaties naar de werkkampen, willekeurige doodvonnissen in een monsterachtige omvang, enzovoort). Niettemin is de Sovjet-Unie voor de ontelbare onderdrukten in de wereld – die overigens nergens van op de hoogte zijn en voortdurend bedrogen worden – nog steeds het enige vaderland van hun hoop (want het is moeilijk één hoop te laten varen als er geen andere hoop is).

Het Akkoord van München tussen de Asmogendheden en de westerse democratieën.

In Duitsland is de bloedige nacht bekend als de Kristallnacht in feite het sein tot de openlijke genocide van de Duitsers op de joden.

Italië volgt het voorbeeld van zijn bondgenoot Duitsland en kondigt zijn eigen rassenwetten af.

1939

Ondanks de recente afspraken met de westerse mogendheden om de vrede te bewaren denkt Hitler er niet aan af te wijken van zijn programma, dat in de eerste plaats de verwezenlijking van de Duitse imperialistische aanspraken en een herziening van de straffende vrede van twintig jaar tevoren beoogt. Daarom valt Hitler na de annexatie van Oostenrijk Tsjecho-Slowakije binnen (de Duce volgt prompt zijn voorbeeld en annexeert Albanië) en knoopt vervolgens diplomatieke onderhandelingen aan met het stalinistische Rusland.

Het resultaat van deze onderhandelingen is een non-agressiepact tussen het nationaalsocialistische Duitsland en de Sovjet-Unie – dat beide partijen toestaat Polen onder de voet te lopen en te verdelen. Op de overrompelende actie van Hitlers troepen tegen West-Polen reageren Frankrijk en Engeland met de oorlogsverklaring aan Duitsland, hetgeen de stoot geeft tot de Tweede Wereldoorlog.

Voor het oorlogsmaterieel zorgt de op volle toeren werkende oorlogsindustrie, die miljoenen mensen aan de machines heeft gezet en nieuwe wapens heeft ontwikkeld, waaronder in de eerste plaats de zwaarbewapende en gepantserde tanks, de Panzers, en de jachtvliegtuigen en bommenwerpers met grote actieradius, die al in het begin van de oorlog worden gebruikt.

Intussen is Stalin bezig zijn eigen strategische plannen uit te voeren (die al op de onvermijdelijke botsing met Duitsland vooruitlopen). Na de inval

in Oost-Polen onderwerpt hij de Baltische staten, ondanks het uitzichtloze verzet van Finland, dat ten slotte door de Sovjettroepen wordt verslagen. Ook de Sovjetindustrie werkt met totalitaire betrokkenheid aan de massaproductie van oorlogsmaterieel, waarbij ze zich speciaal toelegt op het ontwikkelen van moderne raketten met een zeer groot explosievermogen.

VOORJAAR-ZOMER 1940

De eerste fase van de Tweede Wereldoorlog kenmerkt zich door de onvoorstelbare snelheid waarmee de troepen van de Führer oprukken. Na Denemarken, Noorwegen, Nederland, België en Luxemburg te hebben bezet loopt de Wehrmacht Frankrijk tot aan de poorten van Parijs onder de voet. De Duce – die tot dusver min of meer neutraal is gebleven, maar er nu van overtuigd is dat de overwinning voor de deur staat – besluit zich aan het Stalen Pact te houden. (‘Ik zal een paar duizend mensen moeten opofferen om plaats te kunnen nemen aan de tafel van de vredesconferentie.’) Vier dagen voor de intocht van de Duitsers in Parijs verklaart hij Groot-Brittannië en Frankrijk de oorlog. De triomfantelijke successen van Hitler noch zijn vredesaanbiedingen kunnen Groot-Brittannië ertoe bewegen de strijd te staken. Integendeel, Engeland biedt hardnekkig tegenstand terwijl door de Italiaanse inmenging een nieuw front ontstaat in het Middellandse Zeegebied en Afrika. Tegen ieders verwachting in breidt de aanvankelijke Blitzkrieg of bliksemoorlog van de As zich uit en sleept zich voort.

Luchtoorlog van Hitler tegen Engeland, onafgebroken bombardementen en de totale verwoesting van wegen, havens, installaties en hele bewoonde steden. Het woord ‘coventriseren’, naar de Engelse stad Coventry, die door de Duitse luchtaanvallen met de grond gelijkgemaakt werd, wordt een begrip. De bommenterreur, die weken en maanden zonder onderbreking wordt voortgezet met de bedoeling de Britse weerstand te breken (met het oog op een mogelijk beslissende landing op Engelse bodem), heeft echter niet het beoogde effect.

De oorlogshandelingen in het westen brengen de Führer intussen niet af van zijn andere geheime plannen voor een toekomstige aanval op de Sovjet-Unie (zoals voorzien in het historische plan van het Grootduitse Rijk, dat zowel de uitroeiing van het minderwaardige Slavische ras vereist als het van de aardbodem wegvagen van het bolsjewistische spook). Maar ook hier onderschat de Führer de reserves van de tegenstander en de risico’s van de onderneming.

Driemogendhedenverdrag tussen Duitsland, Italië en Japan met het doel in Eurazië een ‘nieuwe (imperialistisch-fascistische) orde’ te vestigen.

Tot het verdrag treden toe: Hongarije, Roemenië, Bulgarije, Slowakije en Joegoslavië.

HERFST-WINTER 1940

Onverwachte aanval van Italië op Griekenland, door de verantwoordelijken aangekondigd als 'een simpel wandelingetje'. De slecht voorbereide onderneming blijkt echter rampzalig voor de Italianen, die, teruggedreven door de Grieken, in wanorde vluchten en van bevoorrading verstoken in de bergen van Epirus door de winter worden verrast.

De Italiaanse vloot lijdt zware verliezen in de Middellandse Zee.

In Noord-Afrika blijkt het moeilijk de Italiaanse stellingen te verdedigen die worden bedreigd door het Britse woestijnleger...

Op een dag in januari van het jaar
1941
slenterde een Duitse soldaat
door de wijk San Lorenzo in Rome.
Hij kende amper vier woorden Italiaans
en de wereld kende hij nauwelijks of niet.
Zijn voornaam was Gunther.
Zijn achternaam blijft onbekend.

1

Op een dag in januari van het jaar 1941 slenterde een Duitse soldaat, die op doorreis was en van een vrije middag profiteerde, in zijn eentje door de wijk San Lorenzo in Rome. Het was een uur of twee en om die tijd waren er zoals gebruikelijk weinig mensen op straat. Geen van de voorbijgangers nam echter notitie van de soldaat omdat de Duitsers, ook al waren ze in deze oorlog wapenbroeders van de Italianen, in bepaalde arbeiderswijken niet populair waren. De soldaat onderscheidde zich trouwens niet van zijn soortgenoten: hij was groot, blond en hij had de gebruikelijke houding van fanatieke discipline met vooral in de stand van zijn pet iets echt uitdagends.

Natuurlijk, als je hem nauwkeuriger bekeek, ontbrak het hem niet aan bepaalde karakteristieke kenmerken. Zo lag er bijvoorbeeld een wanhopige blik in zijn ogen, die in strijd was met zijn krijgshaftige allure. Zijn gezicht leek ongelooflijk onvolwassen, hoewel hij ongeveer 1,85 meter lang moest zijn. En zijn uniform, hoewel het nieuw was en strak om zijn magere lichaam sloot, was in de taille en de mouwen te kort en liet zijn polsen, zo schonkig en naïef als die van een boer of een arbeider, bloot – een potsierlijk gezicht voor een soldaat van het Duitse Rijk, vooral destijds, in het begin van de oorlog.

Hij was dan ook werkelijk heel plotseling de vorige zomer en herfst uit zijn krachten gegroeid en wel zozeer dat zijn gezicht deze onstuimige groei door tijdgebrek niet had kunnen bijhouden en net zo gebleven was als vroeger, zodat het hem er voortdurend van leek te beschuldigen dat hij zelfs niet oud genoeg was om gewoon soldaat te zijn. Hij was een eenvoudige rekrut van de laatste lichter en was net onder de wapens geroepen. Voor hij onder dienst ging, had hij altijd met zijn broers en zusters en zijn moeder, die weduwe was, in zijn ouderlijk huis in Beieren, in de buurt van München, gewoond.

Hij kwam, om precies te zijn, uit het landelijke plaatsje Dachau, dat later, na het einde van de oorlog, berucht zou worden door het naburige ‘werkkamp’ en de ‘speciale afdeling voor biologische experimenten’. Maar in de tijd dat de jongen in het dorp opgroeide, verkeerde deze

monsterlijke moordmachine nog in haar geheime begin- en proefstadium. In de omgeving en zelfs in het buitenland werd het kamp zo waar geprezen als een soort modelsanatorium voor gedesorïenteerde geesten... Destijds waren er ongeveer vijf- tot zesduizend gevangenen, maar hun aantal werd van jaar tot jaar groter. Uiteindelijk, in 1945, bedroeg het totale aantal mensen dat daar is vermoord 66.428.

De persoonlijke ervaringen van de soldaat, waarmee hij echter niet in de duistere toekomst kon doordringen, waren wat het verleden en ook wat het heden betrof beperkt gebleven tot enkele vrij verwarde belevenissen. Voor hem was zijn thuis in dat Beierse dorp het enige duidelijke en vertrouwde punt in de duizelende dans van het lot. Voor hij soldaat werd, was hij nooit verder gekomen dan de naburige stad München, waar hij af en toe als elektricien karweitjes had opgeknapt en waar hij niet lang geleden het bedrijven van de liefde had geleerd met een oude prostituee.

Deze winterse dag in Rome was het bewolkt en drukkend. Gisteren was het Driekoningen geweest – ‘na het Driekoningenfeest zijn alle feesten er geweest’, zoals de Italianen zeggen – en de soldaat was pas een paar dagen tevoren teruggekeerd van zijn kerstverlof, dat hij thuis had doorgebracht.

Zijn voornaam was Gunther. Zijn achternaam blijft onbekend.

Hij was die ochtend in Rome aangekomen voor een kort verblijf, om zich voor te bereiden op zijn weg naar een bestemming die de generale staf bekend, maar voor de troepen nog een geheim was. De kameraden van zijn onderdeel waren er bijna zeker van dat het geheimzinnige reisdoel Afrika was, waar men kennelijk van plan was garnizoenen te leggen om de koloniale bezittingen van het verbonden Italië te verdedigen. Deze berichten hadden hem in het begin opgewonden door het vooruitzicht van een waar exotisch avontuur.

AFRIKA! Wat een naam voor iemand die nauwelijks de kinderschoenen ontwassen was en tot dusver alleen op de fiets of met de autobus naar München was gegaan!

AFRIKA! AFRIKA!

... Meer dan duizend zonnen en tienduizend trommels tsants
tamtam baobab ibar!

Duizend trommels en tienduizend zonnen

Op de broodbomen en cacaoplanten!

Rood oranje groen en rood

de apen voetballen met de kokosnoten

Daar is de Grote Tovenaar Mboenoemnoe Roeboemboe onder